

دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین

حکیمه قنبری نژاد^۱

چکیده

موضوع دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین از جمله موضوعات مورد بحث در حوزه های اجتماعی و روان شناسی می باشد. خانواده نقش بنیادینی در شکل گیری شخصیت، نگرش ها و رفتارهای نوجوان دارد با این حال، در دوران نوجوانی، روابط میان والدین و فرزندان دچار تنش و پیچیدگی می شود. نوجوانان در این سن به دنبال استقلال طلبی و گاه مخالفت با سلطه و کنترل والدین هستند. از سوی دیگر، بسیاری از والدین، ممکن است آمادگی لازم برای مواجهه با این تحولات را نداشته باشند. نتیجه این شکاف، بروز ناسازگاری هایی در روابط بین نوجوان و والدین است. در شرایطی که این تعارض ها مدیریت نشوند، به بحران های خانوادگی برای هر دو طرف منجر می گردد. بنابراین، ضروری بوده به چنین بحثی پرداخته شود و هدف در آن بررسی دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین می باشد که به صورت کتابخانه ای گردآوری شده است. یافته های پژوهش بیانگر آن است که نحوه فرزندپروری، نوع رابطه عاطفی والد-فرزند و شرایط فرهنگی و اجتماعی نیز نقش مهمی در شدت این تعارض ها ایفا می کنند و

کلیدواژه ها: ناسازگاری، نوجوان، والدین.

¹ طلبه پایه 5، مدرسه علمیه فاطمیه شهرستان باغملک، www.hakimeh.gh2021@gmail.com

مقدمه

نوجوانی یکی از بحرانی‌ترین و حساس‌ترین دوره‌های زندگی هر فرد است که با دگرگونی‌های گسترده‌ای در زمینه‌های جسمانی، روانی، اجتماعی و شناختی همراه است. در این مرحله، نوجوان به دنبال کشف هویت فردی خود بوده و تمایل دارد استقلال بیشتری نسبت به خانواده، به‌ویژه والدین بدست آورد. این تلاش برای استقلال، گاه با مقاومت یا سوءتفاهم از سوی والدین مواجه می‌شود و زمینه‌ساز بروز تعارض‌ها و ناسازگاری‌هایی در روابط خانوادگی می‌گردد.

از آنجایی که در بسیاری از خانواده‌ها، شکاف نسلی و تفاوت در دیدگاه‌ها و ارزش‌ها بین والدین و نوجوانان موجب شکل‌گیری فضای تنش‌آلود و کاهش تعامل سازنده می‌شود؛ لذا ضروری بوده که به چنین بحثی پرداخته شود. با توجه به اینکه ناسازگاری‌های مکرر و حل‌نشده میان نوجوانان و والدین می‌تواند آثار منفی متعددی بر سلامت روان، رشد فردی و ثبات خانوادگی داشته باشد؛ لذا هدف در مقاله حاضر بررسی دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین می‌باشد.

در جوامع سنتی، دوره نوجوانی در واقع به‌عنوان گذرگاهی برای ورود به دنیای بزرگسالی محسوب می‌شد. در این دوره، میزان ناسازگاری میان نوجوانان و والدین بسیار کمتر بود؛ ولی با آغاز قرن بیستم روانشناسان بر اهمیت این دوره در شکل‌گیری هویت و مواجهه با بحران‌ها تأکید کردند و این موضوع به رشد فزاینده تعارض‌ها و ناسازگاری‌ها میان والدین و نوجوانان در این دوره منجر شد.

در رابطه با این مسأله نیز کتب و مقالات فراوانی ارائه شده از جمله کتاب «عوامل ناسازگاری کودک و نوجوان» نوشته «ابوالقاسم اکبری» که مخاطبان اصلی این کتاب اولیای خانه و مدرسه هستند که در آن علاوه بر تشریح عوامل ناسازگاری کودک و نوجوان، راه‌های پیش‌گیری، مقابله و درمان ناسازگاری مطرح گردیده است و کتاب «خانواده و چالش‌های تعارض با نوجوانان» نوشته «معصومه بهرامی» که نویسنده در آن از چالش‌هایی که والدین در رفتار با نوجوانان با آن‌ها روبه‌رو هستند، سخن گفته و کتاب «والدین و فرزندان» نوشته حمیده فیض‌آبادی که مؤلف در آن به بیان روش‌های رفتاری با نوجوانان و همچنین برخی از علل ناسازگاری نوجوانان با والدین سخن گفته است.

با توجه به مقدمه فوق مهمترین سؤالی که در تحقیق حاضر باید بدان پاسخ داد عبارت است از: دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین را تبیین نمایید؟

1- مفهوم شناسی

1-1- ناسازگاری

«ناسازگاری» در لغت به معنای «بدسلوکی، بدرفتاری، سازگاری نکردن، نساختن، سازگاری نداشتن» می باشد.¹ در اصطلاح به معنای «به حالتی اطلاق می شود که در آن فرد نمی تواند با شرایط محیطی، اجتماعی یا درونی خود هماهنگ شود و دچار تنش، اضطراب، یا رفتارهای نامناسب می گردد.»²

1-2- نوجوان

«واژه نوجوان» در زبان فارسی به معنای هر چیزی است که از عمر آن، چندان نگذشته باشد. در لغت نامه دهخدا، نوجوان چنین معنا شده است: انسان یا حیوان یا درخت که به حد میانه از عمر خود، رسیده باشد.³ اما در فرهنگ عربی، دو تعبیر رایج در مورد نوجوان وجود دارد؛ یکی: فَتًی و دیگری شاب. اولی، از ریشه فَتًی / فَتَوَ (طراوت و شادابی)، دومی از ریشه شَبَبَ (شکوفایی و برخورداری از حرارت) است.⁴

1-3- والدین

واژه‌ی «والدین» (به عربی: الوالدان) مثنای واژه‌ی «والد» است. «والد» در لغت عرب از ریشه «ولد» گرفته شده است و به معنای زاینده یا کسی که فرزند می آورد می باشد. «والدان» یا «والدین» به پدر و

¹ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج 11، ص 2326.

² شفیعی آبادی، روان شناسی رشد (از لقاح تا مرگ)، ص 245.

³ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج 5، ص 7891.

⁴ مهرابی، «مدل توانمندسازی جوانان برای تحقق حکمرانی اسلامی مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب»، ص 67.

مادر اطلاق می‌شود، یعنی کسانی که باعث تولد انسان می‌شوند.^۱ و در اصطلاح «والدین» به معنای «پدر و مادر» می‌باشند.^۲

همچنین والدین به سرپرست فرزند یا فرزندان هم گفته می‌شود که می‌توانند والدین بیولوژیکی (طبیعی) یا پدر و مادر خوانده فرزند باشند.^۳

2- دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین

برای ناسازگاری نوجوانان با والدین دلایل متعددی وجود دارد که در ذیل به مهمترین آن‌ها پرداخته می‌شود:

1- کنترل بیش از حد نوجوانان

دوران نوجوانی مرحله‌ای حساس، پرچالش و پیچیده در فرآیند رشد انسان به شمار می‌رود. در این مرحله، فرد نه تنها با تغییرات گسترده جسمی و روانی روبه‌روست؛ بلکه به دنبال یافتن هویتی مستقل نیز هست. این جستجوی استقلال، غالباً با تعارض‌هایی همراه می‌شود که یکی از اصلی‌ترین آن‌ها، تضاد با والدین است. یکی از دلایل مهم این تعارض، کنترل بیش از اندازه‌ای است که والدین به دلایل گوناگون بر فرزندان نوجوان خود اعمال می‌کنند.

کنترل، در معنای مثبت خود به معنای نظارت، هدایت و حمایت از نوجوان است؛ اما زمانی که این نظارت به شکل افراطی و تحمیلی درآید، نه تنها کارکرد حمایتی خود را از دست می‌دهد؛ بلکه به منبع فشار روانی و زمینه‌ساز بروز رفتارهای ناسازگارانه در نوجوان تبدیل می‌شود. نوجوانی که به دنبال استقلال و تجربه کردن دنیاست، هنگامی که با محدودیت‌های سخت‌گیرانه، نظارت‌های بی‌وقفه و دخالت‌های جزئی والدین مواجه می‌شود، واکنش‌هایی چون مخالفت، پرخاشگری، دروغ‌گویی یا حتی کناره‌گیری

¹ ابن منظور، لسان العرب، ج 14، ص 323.

² طریحی، مجمع البحرین، ج 3، ص 164.

³ Wikipedia.org، والدین

عاطفی را از خود بروز می‌دهد. والدین معمولاً این نوع کنترل را از سر دلسوزی یا برای حفاظت از فرزند خود اعمال می‌کنند. آن‌ها ممکن است معتقد باشند که نوجوان به قدر کافی تجربه و بلوغ فکری ندارد تا تصمیمات درستی برای خود بگیرد؛ اما این طرز فکر، اگرچه با نیت خیر همراه است، در عمل اغلب نتیجه‌ای معکوس دارد. نوجوان احساس می‌کند که مورد بی‌اعتمادی واقع شده، استقلالش نادیده گرفته شده و حق انتخاب از او سلب گردیده است. در چنین شرایطی، نوجوان نه تنها رابطه‌ای صمیمانه با والدین خود حفظ نمی‌کند، بلکه به دنبال گریز از چشمان مراقب آنان است؛ خواه به صورت ذهنی (قطع ارتباط عاطفی) و خواه به صورت رفتاری (مخالفت علنی یا پنهان کاری).^۱

از نظر روان‌شناختی، نیاز به استقلال یکی از ویژگی‌های اصلی رشد در دوره نوجوانی است. هر اندازه این نیاز نادیده گرفته شود یا سرکوب گردد، امکان شکل‌گیری هویت سالم در نوجوان کاهش می‌یابد. نوجوانانی که در خانواده‌های کنترل‌گر رشد می‌کنند، غالباً با اختلالاتی مانند اضطراب، اعتماد به نفس پایین، احساس ناکامی و خشم درونی روبه‌رو می‌شوند. گاه این نوجوانان در تلاش برای اثبات خود، به رفتارهای افراطی و پرخطر نیز روی می‌آورند.

از سوی دیگر، نوع کنترل والدین به شیوه ارتباطی آن‌ها با فرزندان نیز وابسته است. کنترل‌های سخت‌گیرانه‌ای که بدون گفت‌وگوی منطقی، بدون درک متقابل و بدون احترام به احساسات نوجوان اعمال می‌شوند، مخرب‌ترند. در مقابل، نظارتی که در بستر رابطه‌ای گرم، صمیمی و مبتنی بر اعتماد شکل بگیرد، نه تنها باعث ناسازگاری نمی‌شود؛ بلکه می‌تواند نقش حمایتی مؤثری ایفا کند.^۲

باید توجه داشت که جامعه نیز در این میان نقش دارد. در عصر حاضر با گسترش فضای مجازی، دسترسی آزاد به اطلاعات، تغییرات فرهنگی و افزایش ارتباطات اجتماعی نوجوانان، سبک فرزندپروری سنتی دیگر پاسخ‌گوی نیازهای این نسل نیست. والدینی که همچنان بر روش‌های قدیمی کنترل رفتار اصرار می‌ورزند، بیشتر در معرض ایجاد شکاف نسلی قرار دارند. نوجوانان امروز بیشتر از هر زمان دیگری

^۱ اکبری، عوامل ناسازگاری کودک و نوجوان، ص 69.

^۲ همان، ص 145.

8- ارتباط با جنس مخالف

یکی از حساس‌ترین و پرچالش‌ترین مسائل دوران نوجوانی، شکل‌گیری میل به برقراری ارتباط با جنس مخالف است؛ مسئله‌ای که در بسیاری از خانواده‌ها، به‌ویژه در جوامعی با ساختار سنتی یا ارزشی خاص، می‌تواند منبعی از نگرانی، سوءتفاهم و در نهایت ناسازگاری میان نوجوانان و والدین شود. دوره نوجوانی با بیداری جنسی، رشد هویت فردی و اجتماعی و تلاش برای شناخت دنیای پیرامون همراه است. در این مرحله، نوجوان به‌طور طبیعی علاقه‌مند به تجربه احساسات جدید، آزمودن روابط انسانی و کشف عواطف شخصی می‌شود. ارتباط با جنس مخالف، بخشی از این تجربه زیستی است که اغلب با حس کنجکاوی، هیجان و نیاز به صمیمیت همراه است؛ اما زمانی که این گرایش با انکار، سرکوب یا برخوردهای تند از سوی والدین مواجه می‌شود، تعارضی درونی و بیرونی شکل می‌گیرد که به ناسازگاری منتهی می‌شود.¹

بسیاری از والدین به دلایل فرهنگی، مذهبی یا اخلاقی؛ نگرانی‌هایی جدی درباره این نوع ارتباطات دارند. آن‌ها نگران آسیب‌های احتمالی عاطفی، اجتماعی یا حتی حیثیتی فرزند خود هستند؛ اما تفاوت در زاویه نگاه والدین و نوجوانان، درک متقابل را دشوار می‌سازد. نوجوان، این روابط را بخشی از رشد عاطفی و انسانی خود می‌بیند، در حالی که والدین اغلب آن را تهدیدی برای امنیت روانی یا اخلاقی فرزند تلقی می‌کنند. این شکاف فکری، در صورت نبود فضای گفت‌وگو، به سرعت به بی‌اعتمادی، قضاوت گری و سرزنش متقابل منجر می‌شود.

وقتی نوجوان احساس می‌کند که میل یا نیاز او به صمیمیت یا تجربه عاطفی نه تنها درک نمی‌شود، بلکه با قضاوت یا تحقیر مواجه است، رابطه عاطفی با والدین آسیب می‌بیند. این آسیب ممکن است به شکل پنهان‌کاری، دروغ‌گویی، لجبازی یا حتی طرد ارزش‌های خانوادگی بروز یابد. در واقع، نوجوان برای حفظ حریم عاطفی خود، از خانواده فاصله می‌گیرد؛ چرا که خانواده را نه محل امنیت و پذیرش، بلکه فضای محدودکننده و قضاوت‌گر می‌بیند. از سوی دیگر، برخی والدین در مواجهه با این موضوع به جای

¹ رئوف، ارتباط مؤثر والدین و کمک به دنیای نوجوان، ص 185.

گفت‌وگو و آموزش، تنها بر منع و تهدید تکیه می‌کنند. این رفتار، نوجوان را نه از خطر دور می‌کند و نه میل طبیعی او را از بین می‌برد؛ بلکه صرفاً موجب پنهان‌کاری بیشتر و کاهش کیفیت ارتباط میان والد و فرزند می‌شود. فقدان فضای امن برای صحبت در مورد چنین مسائل حساسی، باعث می‌شود که نوجوان برای دریافت توجه یا درک عاطفی، به منابع خارج از خانواده روی آورد؛ منابعی که همیشه امن، صادقانه یا سازنده نیستند.^۱

مسئله مهم‌تر آن است که نوجوانی که ارتباط عاطفی را بدون آمادگی روانی یا حمایت خانواده تجربه می‌کند، ممکن است با تعارضات ذهنی، احساس گناه یا شکست‌های عاطفی مواجه شود. این آسیب‌ها، اگر در فضایی بدون پشتیبانی و بدون گفت‌وگوی سازنده باقی بمانند، به شکل رفتارهای ناسازگارانه در خانه بروز می‌کنند. نوجوان ممکن است از کنترل والدین خسته شده و نسبت به ارزش‌های آن‌ها بی‌اعتماد شود؛ امری که شکاف نسلی را تشدید و تعامل را دشوارتر می‌سازد. از منظر تربیتی، نادیده گرفتن واقعیت روانی نوجوانان یا ممنوع‌سازی مطلق روابط عاطفی، نه تنها آن‌ها را از خطر حفظ نمی‌کند، بلکه در بسیاری موارد منجر به بروز رفتارهای مخفیانه، اعتمادزدایی و در نهایت تنش‌های شدید در روابط خانوادگی می‌شود. والدینی که می‌خواهند فرزندانشان در این مسیر آسیب نبینند، باید بیش از آنکه نقش مراقب یا قاضی را ایفا کنند، شنونده‌ای آگاه و همدل باشند. گفت‌وگوی باز، آموزش مهارت‌های ارتباطی و تعریف مرزهای سالم راه‌هایی مؤثر برای مدیریت این دوره حساس است.^۲

مسئله ارتباط نوجوان با جنس مخالف را نمی‌توان تنها به عنوان یک موضوع اخلاقی یا فرهنگی نگریست، بلکه باید آن را پدیده‌ای روانی، رشدی و اجتماعی دانست که نیازمند مدیریت هوشمندانه، ارتباطی مؤثر و اعتماد متقابل میان والدین و فرزندان است. هرچه والدین در این زمینه واقع‌بینانه‌تر، منعطف‌تر و آگاهانه‌تر عمل کنند، احتمال شکل‌گیری ناسازگاری کاهش یافته و زمینه برای تربیت نسلی متعادل‌تر، سالم‌تر و همدل‌تر فراهم خواهد شد.

^۱ رثوف، ارتباط مؤثر والدین و کمک به دنیای نوجوان، ص 190.

^۲ موسوی، رابطه والدین و نوجوان: با نوجوان خود چگونه رفتار کنیم؟ ص 152.

نتیجه گیری

موضوع دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین از جمله موضوعات مهم و مورد بحث در حوزه‌های اجتماعی و روان شناسی می‌باشد. یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی که در دوران نوجوانی میان فرزندان و والدین ایجاد می‌شود، ناسازگاری‌ها و تعارض‌های خانوادگی است. این تعارض‌ها ممکن است به دلیل تغییرات روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی و فردی نوجوانان به‌ویژه در مواجهه با تلاش برای کسب استقلال و شکل‌دهی به هویت خود ایجاد شوند. این مسئله نه تنها روابط میان والدین و نوجوانان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه می‌تواند بر سلامت روانی نوجوان، کیفیت روابط خانوادگی و حتی موفقیت‌های اجتماعی و تحصیلی او تأثیرگذار باشد؛ لذا ضروری بوده به چنین بحثی پرداخته شود.

در حالی که دوران نوجوانی، دوره‌ای حساس و سرنوشت‌ساز برای شکل‌گیری هویت فردی است، بروز مشکلات در روابط والدین و نوجوانان می‌تواند آثار منفی زیادی به دنبال داشته باشد. نوجوانان در این دوران در جست‌وجوی هویت و استقلال هستند و این مسیر گاهی با واکنش‌های شدید به محدودیت‌ها و نظارت‌های والدین همراه می‌شود. در این مرحله، نبود درک متقابل میان والدین و نوجوانان و سبک‌های تربیتی ناسازگار می‌تواند به تشدید تعارض‌ها و افزایش فشارهای روانی منجر شود؛ برای این اساس هدف تبیین دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین بوده است.

حاصل آنکه در شرایطی که والدین به شیوه‌های تربیتی بسیار سخت‌گیرانه یا نظارت‌های بیش از حد روی آورند، نوجوانان ممکن است به رفتارهای ضد اجتماعی یا انزواگرایانه تمایل پیدا کنند. از سوی دیگر، در صورتی که والدین از حداقل توجه و دقت به مسائل روانی و اجتماعی نوجوانان غافل شوند، این بی‌توجهی نیز ممکن است به کاهش اعتماد به نفس و مشکلات رفتاری در نوجوان منجر شود. برای این اساس در مقاله حاضر به مهمترین دلایل ناسازگاری نوجوانان با والدین از جمله کنترل بیش از حد، عدم صمیمیت، مقایسه کردن با همسالان، تفاوت در باورها، انتقادهای مداوم، توقعات بالا، نصیحت‌های بی‌پایان و روابط با جنس مخالف پرداخته شد.

منابع و مأخذ

الف) کتب فارسی

- 1- اسدی یونسی، محمدرضا، تعارض والدین و نوجوانان، تهران: ارجمند، چاپ اول، 1367 ش.
- 2- اکبری، ابوالقاسم، عوامل ناسازگاری کودک و نوجوان، دماوند: رشد و توسعه، چاپ اول، 1383 ش.
- 3- بهرامی، معصومه، خانواده و چالش های تعارض با نوجوانان، تهران: انتشارات آزمون یار پویا، چاپ اول، 1375 ش.
- 4- خواجه نظامی، الهام، رفتار والدین و اختلالات رفتاری فرزندان، تهران: مؤسسه اندیشه کامیاب، چاپ اول، 1378 ش.
- 5- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، جلد 5 و 11، تهران: دانشگاه امیر کبیر، چاپ سوم، 1375 ش.
- 6- رشیدی، مهری، رابطه تعارض والدین با یکدیگر و سبک های فرزندپروری تأثیرگذار در پرخاشگری و رفتارهای خودآسیب رسان در نوجوان، تهران: مؤسسه اندیشه کامیاب، چاپ دوم، 1384 ش.
- 7- رئوف، سودابه، ارتباط مؤثر والدین و کمک به دنیای نوجوان، تهران: رز، چاپ اول، 1379 ش.
- 8- سادات، محمدعلی، رفتار والدین با فرزندان، تهران: انجمن اولیا و مربیان، چاپ نهم، 1384 ش.
- 9- شفیع آبادی، لیلیا، روان شناسی رشد (از لقاح تا مرگ)، تهران: انتشارات سمت، چاپ پنجم، 1392 ش.
- 10- فیض آبادی، حمیده، والدین و فرزندان، تهران: فیض دانش، چاپ دوم، 1386 ش.
- 11- کاوه، سعید، والدین بی اقتدار و فرزند ناسازگار، تهران: سخن، چاپ اول، 1386 ش.
- 12- گیتونی، منصف، ناسازگاری کودکان و نوجوانان (علل و رویکردها)، ترجمه زهرا بازرگان، تهران: سخن، چاپ پنجم، 1369 ش.
- 13- معظمی گودرزی، لیلیا، شیوه های فرزندپروری والدین و طرحواره های ناسازگار اولیه، تهران: آرمان پژوهان، چاپ اول، 1398 ش.
- 14- معین، محمد، فرهنگ فارسی، جلد 4، تهران: امیرکبیر، چاپ دهم، 1367 ش.

- 15- موسوی، شکوفه، رابطه والدین و نوجوان: با نوجوان خود چگونه رفتار کنیم؟، تهران: قطره، چاپ دوم، 1388 ش.
- 16- میرزا بیگی، حسنعلی، ناسازگاری فرزندان، تهران: آوا متن، چاپ اول، 1379 ش.
- ب) کتب عربی
- 17- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، جلد 14، بیروت: دارصادر، چاپ دوم، 1414 ق.
- 18- طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، جلد 3، تهران: مرتضوی، چاپ چهارم، 1362 ش.
- ج) مقالات
- 19- مهرابی، امیرحمزه، «مدل توانمندسازی جوانان برای تحقق حکمرانی اسلامی مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب»، فصلنامه تخصصی حکمرانی متعالی، شماره 3، 1401 ش.
- د) سایت
- 20- حسین زاده، روح الله، RASEKHOON.NET، این راهکار را جایگزین انتقاد از نوجوان کنید، 1397/3/13.
- 21- ZEHNARA.COM، مشکلات نوجوانان با والدین: راهکارها، 1398/2/4.
- 22- FATEMEHMORADI، ناسازگاری نوجوانان با والدین: دلایل ناسازگاری نوجوانان، 1396/6/23.
- 23- Wikipedia.org، والدین.